

Fyrsta ríkisstjórnin á Íslandi undir forsæti Alþýðuflokksins, skipuð 4. febrúar 1947, verkaskipting ráðherra.

Bjarni Benediktsson – Stjórnmal – Dómsmála- og Utanríkisráðherra – Ríkisstjórn – Alþýðuflokkurinn –
Verkskipting – Ráðherrar – Stefán Jóh Stefánsson – Emil Jónsson – Jóhann Þ Jósefsson – Bjarni
Ásgeirsson – Eysteinn Jónsson – Landbúnaðarmál – Dýrtíðar og verðlagsmál – Eignakönnun og
skattamál – Viðskiptamál – Utanríkismál – Endurskoðun Stjórnarskrárinnar – Rekstur Þjóðarbúsins -
1947

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Stjórnmalamaðurinn
Askja 2-11, Örk 1

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Fyrsta ríkisstjórnin á Íslandi undir forsæti Alþýðuflokksins.

Forsæti Íslands skipaði 4. febrúar 1947 á ríkisráðsfundi þessa ríkisstjórn :

Stefán Jóh. Stefánsson, forsætis- og félagsmálaráðherra,
Emil Jónsson, samgöngu- og viðskiptamálaráðherra,
Bjarni Benediktsson, utanríkis- og dómsmálaráðherra,
Jóhann Þ. Jósefsson, fjármála- og atvinnumálaráðherra
Bjarni Ásgeirsson, Landbúnaðarráðherra,
Eysteinn Jónsson, mentamálaráðherra .

Verkaskifting ráðherranna .

Forsætisráðherra Stefán Jóh. Stefánsson :

Undir hann heyra eftirgreind mál: Stjórnarskráin, alþingi, nema að því leyti, sem öðru vísi er ákveðið almenn ákvæði um framkvæmdastjórn ríkisins, skipun ráðherra og lausn, forsæti ráðuneytisins skipting starfa ráðherranna, mál, sem varða stjórnarráðið í heild, Þingvallanefnd og mál varðandi meðferð Þingvalla. Ennfremur félagsmál, þar undir alþýðutryggingar, atvinnubætur, vinnudeilur, sveitarstjórnar- og framfærslumál, Félagsdómur, Almenn styrktarstarfsemi, þar undir styrkveitingar til berklasjúklinga og annarra sjúklinga, sem haldnir eru langvinnu sjúkdómum, sjúkrasjóðir, ellistyrktarsjóðir, öryrkjasjóðir, slysatryggingarsjóðir, lífsábyrgðarsjóðir og aðrir tryggingarsjóðir, þar með talið Brunabótafélag Íslands, nema sérstaklega séu undan teknir. Byggingarfélag.

Ráðherra Emil Jónsson :

Undir hann heyra samgöngumál, önnur en flugmál, þar á meðal vegamál, skipagöngur, atvinna við siglingar. Stýrimannaskólinn, skipaskoðun ríkisins, póst- og símamál, loftskiptamál, vitamál, hafnarmál, iðnaðarmál, þar undir iðnskólar, iðnaðarnám, iðnfélög, eftirlit með verksmiðjum og vélum, einkaréttarleyfi. Enn fremur viðskiptamál, þar undir innflutningsverzlun og utanríkisverzlun, önnur en verzlun með sjávarafurðir. Bankamál, sparisjóðir, gjaldeyrismál, verðlagsmál (dýrtíðarráðstafanir).

Ráðherra Bjarni Benediktsson :

Undir hann heyrir dómaskipun, dómsmál önnur en félagsdómur. Þar undir framkvæmd refsisdóma, hegningarhús og fangahús, tillögur um náðun, veiting réttarfarslegra leyfirbréfa, málflutningsmenn, lögreglumálefni önnur en gazla landhelginnar, áfengismál, strandmál, sífjaréttarmál, erfðarréttarmál, persónuréttarmál, eignarréttarmál, yfirfjárráðamál, lög um kosningar til alþingis og kjördæmaskipting, umsjón með framkvæmd alþingiskosninga, ríkisborgararéttur, útgáfa Stjórnartíðinda og Lögbirtingarblaðs, húsameistari ríkisins, verzlunarmál, sem ekki eru í úrskurði þessum falin öðrum ráðherrum, þar undir verzlunarskólar. Ennfremur utanríkismál.

Ráðherra Jóhann Þ. Jósefsson :

Undir hann heyra fjármál ríkisins, þar undir skattamál, tollamál og önnur mál, er varða tekjur ríkisstjóðs, svo sem ef verzlun er rekin til að afla ríkissjóði tekna. Undirskrift ríkisskuldabréfa, fjárlög, fjárráðkalög og reikningaskil ríkissjóðs, hin umboðslega endurskoðun, embættisveð, eftirlit með innheimtumönnum ríkisins, laun embættmanna, eftirlaun, lífeyrir embættismanna og ekkna þeirra, peningamál, þar undir peningasláttu. Yfirleitt fer þessi ráðherra með öll þau mál, sem varða fjárhag ríkisins eða landsins í heild, nema þau eftir eðli sínu eða sérstöku ákvæði heyri undir annan ráðherra. Þá heyra einnig undir hann Hagstofan, mæling og skrásetning skipa, og ennfremur sjávarútvegsmál, þar undir fiskifélagið og fiskimálanefnd, síldarútvegsmál (síldarverksmiðjur og síldarútvegsnefnd), svo og utanríkisverzlun með sjávarafurðir.

Ráðherra Bjarni Asgeirsson :

Undir hann heyra landbúnaðarmál, þar undir ræktunarmál, þar á meðal skógræktarmál og sandgræðslumál, búnaðarfélag, búnaðarskólar, garðyrkjuskólar, húsmæðraskólar í sveitum, dýralækningamál, þjóðjarðamál, Búnaðarbanki Íslands. Ennfremur rafmagnsmál, þar á meðal rafmagnsveitur ríkisins og rafmagnseftirlitið. Vatnamál, þar undir sérleyfi til vatnsorkunotkunar, jarðboranir eftir heitu vatni og gufu. Atvinnudeild Háskólans, Námurækstur, Kaupfélag og samvinnufélag. Landsmiðjan. Rannsóknarráð ríkisins. Mælitækja- og vogaráhaldamál.

Ráðherra Eysteinn Jónsson :

Undir hann heyra menntamál, þar undir skólar, sem ekki eru sérstaklega undan teknir, útvarpsmál og viðtækjaverzlun. Barnaverndarmál. Menntamálaráð. Leikhúsa- og kvikmyndamál. Kirkjumál. Ríkisprentsmiðjan. Veurstofan. Heilbrigðismál, þar á meðal sjúkrahús og heilsuhæli. Ennfremur flugmál, þar undir flugvallarrekstur, svo og gæzla landhelginna.

MALEFNASAMNINGURINN.

=====

"Það er höfuðhlutverk ríkisstjórnarinnar :

- a) ö vernda og tryggja sjálfstæði landsins
- a) ö koma í framkvæmd endurskoðun á stjórnarskránni.
- a) ö tryggja góð og örugg lífsskjör allra landsmanna og áframhaldandi velmegun, og
- a) ö halda áfram og auka nýsköpun í íslensku atvinnulífi.

Í samræmi við þetta hlutverk verði lögð megináhefzla á eftirfarandi :

Utarríkismál .

Það er stefna ríkisstjórnarinnar að kappkosta að hafa sem bezta sambúð við aðrar þjóðir og að leggja sérstaka áherzlu á samstarf við hinar Norðurlandsþjóðirnar. Hún mun af aefli vinna að því að afla sem víðast markaða fyrir íslenskar framleiðsluvörur og vinna að stækkun íslenskrar landhelgi.

Endurskoðun Stjórnarskrárinnar .

Ríkisstjórnin mun beita sér fyrir því að lokið verði endurskoðun stjórnarskrárinnar og s'tingu nýrrar stjórnarskrár hraðað eftir því sem frekast er unnt.

Rekstur Þjóðarbúsins.

Ríkisstjórnin telur, að á meðan hinar miklu framkvæmdir í íslensku atvinnulífi standi yfir, þurfi

að samræma framkvæmdir einstaklinga og almannavaldsins svo að þær verði gerðar eftir fyrirfram saminni áætlun,

þar sem einkum sé lögð áherzla á :

- a) ö Öll framleiðslustærifsemi sé hagnýtt til fulls og öllum verkferum mönnum tryggð næg og örugg atvinna.

- a ð öllum vinnandi mönnum, og þó sérstaklega þeim, er stunda framleiðsluvinnu til sjávar og sveita séu tryggðar réttlátar tekjur fyrir vinnu sína, en komið á veg fyrir óeðlileg sérréttindi og spækaupmennsku.
- a ð beytendur eigi kost á að kaupa neyzluvörur sína og framleiðendur rekstrarvörur sína á hagkvæmasta hátt og vörukaup til landsins og vörudreifing innanlands gerð eins ódýr og hagkvæm og frekast er unnt.
- a ð áframhald verði á öflun nýrra og fullkominna framleiðslutækja til landsins, eftir því sem gjaldeyrisástandur og vinnuafli leyfir frekast, enda verði tryggt fé til framkvæmdanna jafnóðum.
- a ð byggðar verði verksmiðjur og iðjuver til þess að vinna sem mest og bezt úr öllum framleiðsluvörum til lands og sjávar, þannig að þær séu seldar úr landi eins fullkomnar og frekast er kostur og við staðsetningu verksmiðjanna verði tekið tillit til hvorttveggja í senn, framleiðsluskilyrða og atvinnubarfa einstakra byggðarlaga.
- a ð atvinnuvegir landsmanna verði reknir á sem hagkvæmasta hátt á arðberum grundvelli og stöðvist ekki vegna verðbólgu og dýrtíða r.
- a ð húsnæðisskortri og heilsuspillandi íbúðum, hvar sem er á landinu, verði útrýmt með byggingu hagkvæmra íbúðarhúsa.

Til þess að semja áætlun þá, sem að framan greinir skal skipuð sérstök nefnd, er heiti fjárhagsráðs og komi m.a. í stað viðskiptaráðs og nýbyggingaráðs. Þal nánar mælt fyrir um það í lögum. Í áætluninni skal gerð grein fyrir kostnaði við hverja framkvæmd svo og með hverjum hætti fjárens skuli aflað, enda skal kveðið á um það í hverri röð framkvæmdir skulu verða, svo að vinnuafli og fjármagn hagnýtist þannig að sem mest not verði að. Í því sambandi skal lögð megináherzla á byggingu íbúðarhúsa við almenningshæfi, bæði til sjávar og sveita m.a. með útvegum lánsfjár og byggingarefnis.

Fjárhagsráð skal hafa með höndum framkvæmd áætlunarinnar eftir því sem nánar verður mælt fyrir í lögum, svo og veitingu fjárfestingarleyfi, innflutningsleyfa og gjaldeyrisleyfa og verðlagseftirlit. Ríkisstjórnin í heild hefur yfirstjórn fjárhagsráðs og tekur ákvarðanir um höfuðatriði og sker úr þeim ágreiningsmálum, sem einhver fjárhagsráðsmaður skýtur til hennar.

Eignakönnun og skattamál.

Til að tryggja rétt framtöl til skatts og afla fjár til nýsköpunar, verði sett löggjöf um eignakönnun og skyldulán.

Gerðar verði ráðstafanir að eignakönnunni aflokinni og í sambandi við hana, til þess að hafa betra og þruggara eftirlit með skattframtölum enda fari þá og fram heildarendurskoðun á skattalöggjöfinni.

Viðskiftamál.

Ríkisstjórnin leggur á það áherzlu, að innflutningsverzluninni verði háttað svo, að verzlunarkostnaðurinn verði sem minnstur. Reynt verði, eftir því sem frekast er unnt, að láta þá sitja fyrir innflutningsleyfum, sem best og hagkvæmust innkaup gera og sýna fram á, að þeir selji vörur sínar ódýrast í landinu, hvort sem þar er um að ræða einstaklinga eða félög. Sérstök innkaupastofnun á vegum ríkisins verði sett á stofn og annist hún um innkaup til ríkisstofnanna (vita, hafna, vega, og brúargerða, verksmiðja, opinberra bygginga, sjúkrahúsa, skóla o.fl.)

Sú deild fjárhagsráðs, sem hefur með höndum veitingu innflutnings og gjaldeyrisleyfa skal hka til athugunar og rannsókna, á hvern hátt takast mætti að hafa innkaupum og vörudreifingu á sem hagkvæmasta hátt fyrir þjóðina í heild, einnig með hliðsjón af samningum við erlend rík um sölu íslenskra afurða.

Dýrtíðar-og verðlagsmál.

Það er stefna ríkisstjórnarinnar að vinna að því af alefli að stöðva hækkun dýrtíðar og framleiðslukostnaðar og athuga möguleika á lækkun hennar. Í því skyni verði leitað til samtaka launastéttanna og samtaka framleiðenda til sjávar og sveita til þess að gera ráðstafanir gegn frekari vexti dýrtíðarinnar og um leiðir til lækkunar.

Það er samkomulag milli stjórnarflokkanna að greiða niður fyrst um sinn vöruverð af ríkissjóði svo mikið að vísitala hækki ekki frá því sem nú er.

Verðlagseftirlitið verði skerpt og aukið og tekið til athugunar að miða ákvarðanir þess við þörf þeirra fyrirtækja, sem hafa vel skipulagðan og hagkvæman rekstur.

Landbúnaðarmál.

Afurðasölulög landbúnaðarins verði endurskoðuð á þessu þingi og þeim breytt á þann hátt, að stéttarsamtök bændu fái í sínar hendur framkvæmd afurðasöluinnar. Verðákvörðun landbúnaðarafurða verði gerð með það fyrir augum, að tekjur þeirra manna, er landbúnað stunda, verði í sem nánustu samræmi við tekjur annarra vinnandi stétta.

Þeirri skipan verði komið á, að verðlag landbúnaðarafurða verði ákveðið með samkomulagi milli fulltrúa, sem tilnefndir eru annarsvegar af stéttarsamtökum bændu og hinsvegar af félagssamtökum neytenda. Ef samkomulag verður með öllum þessum fulltrúum, er það bindandi. Á meðan greitt er niður með ríkissjóði verð landbúnaðarafurða eða útflutningsuppbætur greiddar á þær, gildir eftirfarandi skipan: Rísi ágreiningur af hendi eins eða fleiri fulltrúa við samkomulags-tilraunir, þá sker úr nefnd, skipuð þremur mönnum, einum af stéttarsamtökum bændu, einum af neytendasamtökum og hagstofustjóra sem oddamanni.

Samþykkt verði á þessu þingi frumvarp til laga um ræktunarsjóð, í meginatriðum samhljóða frumvarpi því, er nú liggur fyrir neðri deild. Lögin um jarðræktarstyrk verði endurskoðuð með það fyrir augum, að jarðræktarstyrkurinn verði hækkaður hlutfallslega og samræmdur nú - gildandi vinnulaunum og breyttum jarðvinnsluaðferðum.

Ymis mál .

Það er stefna ríkisstjórnarinnar að afgreiða að minnsta kosti rekstrarhallalaus fjárlög, og í því skyni taki hún strax til athugunar fjáröflunarleiðir, ef þörf þykir fyrir hendi vegna afgreiðslu fjárlaga.

Sett verði löggjöf, er tryggir bæjum og atvinnustöðvum afnot af lendum og lóðum í nánd við þær.

Undirbúin verði og sett löggjöf um stjórn og rekstur flugvalla.

Þegar að ríkisstjórnin var kynnt fyrir Alþingi 5. febr. s.l. lét forsætisráðherra Stefán Jóhann Stefánsson fylgja, auk tilkynningu um ráðherraval, verkaskiftingu og málefnasamningum, ræðu þá er hér fer á eftir :

"Eins og kunnugt er alþingi og alþjóð, þaðst ráðuneyti Ólafs Thors lausnar 10. október 1946. Ástæðan til þeirrar lausnarbeiðni var sú, að þegar alþingi hafði samþykkt flugvallasamninginn við Bandaríkin, rufu fulltrúar Sameiningarflokks alþjóð- Sósíalístaflokksins, samvinnu í ríkisstjórninni. Ríkisstjórnin gengdi þó stöfnum áfram, eins og venjulegt er, að beiðni forseta Íslands. En skömmu eftir að lausnarbeiðnin hafði verið til greina tekin, hófust viðræður með fulltrúum allra stjórnarmálflokkanna í hinni svokölluðu tólf manna nefnd. En þó að mál væru þar ýtarlega rædd, ýmissa gagna aflað og mörg sjónarmið dregin fram, leiddu þau störf þó ekki til neinnar jákvæðrar niðurstöðu.

Þegar störfum tólf manna nefndarinnar lauk, fór forseti Íslands þess á leit við formann Sjálfstæðisflokksins, fyrrverandi forsætisráðherra Ólaf Thors, að hann tæki að sér að gera tilraun til þess að mynda ríkisstjórn. Hann varð við þessari beiðni og miðaði tilraunir sínar þá að koma á stjórn sömu flokka, er áður höfðu unnið saman í ríkisstjórn um tveggja ára skeið. En þar ýtarlegu tilraunir, sem þá voru gerðar, tókust sem kunnugt er ekki.

Samtímis fóru og fram viðræður á milli annarra flokka um stjórnarmyndun, en þar báru ekki árangur.

Forseti Íslands óskaði þá eftir því, að ég tæki að mér að reyna að mynda ríkisstjórn. Með samþykki flokks míns tók ég þetta að mér.

Ég sneri mér þá tafarlaust til allra stjórnarmálflokkanna og óskaði eftir því, að þeir nefndu fulltrúa til þess að ræða við mig um myndun samstjórnar, ef samkomulag næðist um málefni og önnur atriði. Sjálfstæðis- og Framsóknarflokkurinn urðu þegar við þessum tilmælum, en eftir stutta umhugsun tilkynnti Sam-einingarflokkur alþjóð- Sósíalístaflokkurinn, að hann vildi engar viðræður við mig eiga um stjórnarmyndun.

Að því búnu hófust umræður á milli mín og meðstarfsmanna úr flokki mínum við fulltrúa frá Sjálfstæðis- og Framsóknarflokknum.

Þessar viðræður stóðu lengi yfir og var þó tíminn notaður út í yztu ásar og alla daga haldnir fundir og margir suma daga, og var gengið að þeim störfum frá öllum flokkunum þremur með mikilli atorku.

Mér var það ljóst í upphafi, er viðræður þessar byrjuðu, að ýmsir örðugleikar erfiðir að yfirstíga, yrðu á þessari samningaleið. Stjórnarmálflokkarnir, sem nú hafa tekið saman höndum um stjórnarmyndun, hylla ólíkar stefnur og hafa áður átt í allhöfðum deilum sín á milli.

En frá mínu sjónarmiði og þess flokks, sem ég veiti forustu, þar brýna nauðsyn til þess að leggja allt kapp á að mynda þingræðisstjórn. Stjórnarkreppan var orðin löng or alvarleg og hafði auk þess áður verið næsta erfið og óviðfeldin, að ekki sé meira sagt, fyrir 2-3 árum síðan.

Af þessu ástandi hefur það leitt nú undanfarið að alþingi gat alls ekki nægilega sinnt störfum og bráðabirgðaríkisstjórn ekki tekið vandasöm og aðkallandi viðfangsefni þeim tókum, sem venjuleg ríkisstjórn verður að gera. Og þó Alþjóðflokkurinn sé minnstur stjórnarmálflokkanna á alþingi, taldi hann skyldu sína og í samræmi við stefnu sínu og starfsaðferðir, að stuðla að því að öllum mætti að komið yrði á þingræðisstjórn. Sama hugsunin og sama ábyrgðartilfinningin réði því og í hinum samstarfsflokkunum, að að lokum tókst að na samkomulagi um myndun ríkisstjórnar.

Það ræður af líkum, að þegar þrír ólíkir flokkar taka höndum saman um ríkisstjórn, þá sé málefnasamningurinn og stjórnarstefnan ekki eingöngu mótuð af einum flokki, heldur eru ólík sjónarmið samhafð. En það er öllum stjórnarmálflokkunum sameiginlegt, að þeir bygga á störf sín og stefnu á lýðræði og þingræðisstarfsemi. Og ekki hvað síst þess vegna náðu þeir samkomulagi, þar sem þeim var öllu ljóst, að þingræðinu og jafnvel lýðræðinu, væri háski búinn, ef ekki tækist mjög brátt að ráða fram úr öngþvæiti stjórnarkreppuna

Málefнасamningur sá, er ég hef lesið upp hér á undan, skýrir sig sjálfur í öllum aðalatriðum. Ríkisstjórninni er það rík t í huga að vernda og tryggja sjálfstæði hins unga íslenska lýðveldis. Það verður að byggjast á þeim hornsteinum og skilningi hversu mikils virði það sé og nauðsynlegt, að þjóðin geti lifað lífi sínu frjáls og sjálfstæð í hinu tigna og fagra landi sínu.

Og ríkisstjórnin vill einnig stuðla að góðum skiptum við öll önnur ríki, en leggur sérstaka áherzlu á samstarf við frændþjóðirnar á Norðurlöndum.

En til þess að hægt sé að njóta frelsins og sjálfstæðis verður að tryggja örugg líf skjör allra landsmanna og halda áfram nýsköpun og framförum í atvinnuháttum. Og þá þarf einnig að haga rekstri þjóðarbúsins á skipulagðan hátt og notfæra til hins ýtrasta með samtökum almannavalds og einstaklinga, fjármagu og vinnuafli þjóðarinnar.

En til þess verður sömuleiðis að afla tekna hjá þeim, sem frekast eru aflögufærir og nota þær til hagsmuna fyrir þjóðarheildina.

Dýrtíð og verðbólga er orðin ískyggileg. Þess vegna vill ríkisstjórnin vinna að því af alefli, að stöðva hækkun dýrtíðar og framleiðslukostnaðar og leita að leiðum til lækunar, allt til þess að tryggja hagkvæman og arðvænlegan rekstur atvinnuveganna.

Ríkisstjórninni er það vel ljóst, að við marga örðugleika er að etja og þörf er góðs samstarfs þjóðarinnar og atvinnustéttanna. Hún mun gera sér far um að sameina öll þau öfl í þjóðfélaginu, er vilja berjast fyrir því að tryggja sjálfstæði landsins, öruggan atvinnurekstur áframhaldandi velmegnun, aukna menningu og réttlæti í þjóðfélagsmálum. Hún óskar eftir stuðningi og samvinnu alþingis til fulltingis og framkvæmda áformum sínum. Og hún heitir einnig á þesskap manna um land allt til þess að mæta og yfirstíga örðugleika þá, er framundan kunna að bíða.

Þar eru ánægjulega stórstígar félagsmálaframkvæmdir síðustu ára. "Þeir, sem útskaga áður of byggðu", geta nú notið annarar aðbúðar og aukins öryggis. En til þess að hinar miklu réttarbatúr geti orðið varanlegar og öryggi fengist í framtíðinni, þarf að byggja traustan grundvöll í efnahagsmálum og atvinnurekstri.

Það "varðar mest til allra orða, að undirstaða rétt sé fundin". Ríkisstjórnin vill leggja fram orku sína til þess, að sá grundvöllur verði skapaður, - grundvöllur aukins öryggis og réttlætis í þjóðfélagsmálum".